Бары дойдулар пролетарийдара, холбоһуҥ!

САҺА ОЛОХ

ХАҺЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

● № 6 (7079). ● 1991 сыл. Тохсунньу 12 күнэ. Субуота ● Сыаната 8 харчы.

БҮГҮҢҢҮ НҮӨМЭРГЭ:

● *Быйыл үөһэттэн былааннар түһүөхтэрэ суоҕа, совхозтар государствоны кытта сирэй дуогабарынан үлэлиэхтэрэ.*

● *Олег Дорофеев: «Чурапчыга комсомол баар уонна баар да буолуоҕа».*

● *Оскуолаҕа — интегрированай урок.*

● *Хаһыаппытыгар «Билсиһии сулуспата» үлэтин саҕалыыр.*

ГОСЗАКАЗ ХАЙДАХ БУОЛУОҔАЙ?

Ороҥуон совхозтара ааспыт сылга государствоҕа 9706 тонна үүтү уонна 2406 тонна эти туттардылар.

Оттон быйыл, рыночнай экономикаҕа киириҥ бастакы сылыгар, урукку күрдүк үөһэттэн былааннар түспэттэр. Ол оннутар совхозтар государствоны кытта сирэй дуогабарынан үлэлиэхтэрэ. Үл.харчы бөрилиитэ барыта дуогабардаах эбэҕэстэлистибэни толоруулуу кытта сибэкэстэниэҕэ. Бу—быйылгы сыл сүрүн уратыта. Күн бүгүн дуогабардарга илии баттаныа эбэтэр үлэ саҕаланна. Дьэ, онон быйылгы соруктарбыт ханныктарый?

Быйыл хаһаайыстыбаларга государственнай сакаастар икки көрүнэхтэр: продналог уонна госзаказ. Олор ааҕарыллан ирдэнэллэр. Ол эбэтэр үүкэ оҥоһуллар бородуукчуйа 45 бырыһыана продналог, 55 бырыһыана госзаказ, эккэ 50 бырыһыана продналог, 50 бырыһыана госзаказ. Оҕуруот астарыгар уонна хортуоппуйга биһиги ороҥуоҥна продналог түспэтэ, барыта госзаказ быһыытынан туттарыллыаҕа.

Государствоҕа туттарыллар бородуукчуйаларга Саха ССР Министрдэрин Советынан бигэргэтиллибит сыныаралар чуолкайдаан бөрилиилэр: үүккэ 7320 уонна эккэ 1750 тоннаан, хортуоппуйга 200 уонна оҕуруот астарыгар 170 тоннаан. Ол эрээри хаһаайыстыбалар бэйэлэрин кыахтарын өссө тогул ааҕыллан уонна ааспыт сылга ылыллыбыт кирбиилэрин көрүүлэн баран, республикатааҕы бюджетынан бигэргэтиллэн түспүт иҥи госзаказтары: үүккэ 22, эккэ 7,2, хортуоппуйга 5 бырыһыаннан үрдатан көрөргө дуогабардастылар. Ол эбэтэр 1990 сыллаах түмүктэри кытта тэҥнэтэххэ үүккэ уонна эккэ 93-түү бырыһыаҥҥа, хортуоппуйга 110 уонна оҕуруот астарыгар 417 бырыһыаҥҥа таҕыста. Бу быһаарыллыы олохтоох. Торо диэтэхха, оҥоһуллар бородуукчуйаҕа эрэ утарыта государственнай үбүлэһиҥ көрүллэр буолла. Госзаказ төһөнөн эбэх да, соччоҕо совхозтар финансовай балаһыанньалара ордук туруктаах буолуоҕа. Аны ааспыт сылларга буоларыныы быланы ыччата сатаабын хайдах да сатаммат. Оттон ааҕардас договорюй сыаналарга суоттанарга эрдэ курдук. Холобур, 1 кг эти 26 солк. ким атыылаһыай? Өссө манна биири өйдүүр наада. **Продналогтан ураты оҥоһуллар уонна госзакаһынан барар бородуукчуйа барыта кэриэтэ ороҥуон бэйэтин иһигэр хаалар.** Бу —государство Аҥылык программатын быһаарыыта боччумнаах көмөто.

Ороҥуон бэйэтин көрүүлэр, миэстэтигэр аҥылык бородуукчуйаларын эбэтэр бинир суолунан кэтэх хаһаайыстыбаны сайыннарыы буолар. Онуоха үүтү, эти ыҥырыа барыллаан ааҕыллар эмиэ оҥоһулуннулар. Холобур, чаҥынай сектортан үүтү, эти соҕотуоннаалаһын суотугар үүкэ, эккэ ороҥуон госзакаһы өссө улаатыннарарга туруоруста. Онон барыта (совхозтары киллэрэн туран) үүккэ 31, эккэ 18,6, хортуоппуйга 5 бырыһыаннан госзакаһы улаатыннаран туран, бу ордук бородуукчуйаҕа эбии үөскүүр көрдөрөрө республикаттан туруорсарга быһаарылынна. Эбэтэр Саха ССР Министрдэрин Советынан бигэргэтиллибит сыныаралартан уратыы эбии оҥоруохтаах 2280 тонна үүнүтүгэр, 326 тонна эпитигэр, 10 тонна хортуоппуйбутугар республиканскай бюджеттан эбии үбүлэҥнии туруоруостубут.

Хортуоппуйу соҕотуоннаалаһыгыта Эрилик Эристиин аатыйан совхоз 150 тоннаны, Субуруускай аатынан совхоз 50 тоннаны уонна «Бахсы» совхоз 10 тоннаны бэйэлэригэр ылыныннылар. Оттон **түүлээҥи аны Якутскайга саҥа аҥыллыбыт базаҕа туттарыахтара. Маныаха, билигин кэлэҥиллэ сылдьарынан, 50 бырыһыаҥа ороҥуоҥҥа бэйэтигэр хаалыахтаах.** Оттотугар тиринии таҥастаах, тигин уонна нэҥиҥэннэҕэ атыылаһыы боппуруостара билиҥнитиэн үөрэтиллэн чуолкайданыахтаахтар.

Көстөрүн курдук, барыта дуогабардаах эбэҕэстэлистибэлэр хайдах ылыллалларыттан уонна толорулларыттан тутулуктанар буоллаҕа. Өскө толорулубат түбэлтэтигэр икки эруттэр ыстарааптыыр санкциялары тутталлар эмиэ умнуо суохтаахпыт. Этиллибитин курдук, үлэ саҕаланна, аны бэйэттэн тутулуктаах хаалла.

Н. МАКСИМОВ.

ороҥуон тыа хаһаайыстыбатын бородуукталарын соҕотуоннаалаһыгыта уонна хаһаайыстыбатыгар госинспектора.

Ленинскай комсомол мантан аҥах баар буолуо дуу, суох дуу? Билиҥҥи ыччаты иилиир-саҕалыыр Ыччат союза тэриллиэ дуо? Аҥардас үп-харчы туһунан толкуйга охтуу, коммерческай үлэнэн үлүһүйүү кэлин тугунан суойан тахсыаҕай? Ороҥуоҥҥа ылыныллыахтаах «Ыччат» программа олохтоох кириитэ ыаллыа дуо? Маныы саҥаалар хас биирдэбитин, ол иһигэр Болтоно сыахтааҕы комсомольскай тэриллэтин секретара Саргылана Слепцованы, таарыйаллар. Биллэн турар, аҥардас кэтээн көрөөччү, ол быыһыгар саарыгы дьыҥалаһыт буола сырыттахха, үөмтэлээх уларыйыы тахсыа суоҕа. Бүгүн ыччат-комсомольскай диэн тылы сэдэхтик истэбит. Ама, бу эдэр саас кыымнаах чаҕылыйан сыдьаайар тыл архаизмҥа кубулуйуо дуо?

Болтоно нэһилиэгэ комсомол бастакы ячейката тэриллиэҕиттэн ороҥуон, республика комсомолун историятыгар бигэтик киирэр чаҕылхай суолу-иҥи хаалларбыт чулуу дьоннорунан киэн туттар. Кинилэр бойобуой-патриотическай суолларын саллааччыларынан буолуу Болтоно ыччаттарын ытын иэстэриэн буолуохтаах. Саргылана эмиэ итиннин саҥаалаах. Кини үөлэҥнэҥхэтэрин олохтоох сырдык эрэллэриттэр, дьулуурдарыгар итэҕэйэр. Көлүөнэни көлүөнэ салгыыр.

Снимокка: Саргылана Слепцова.

Т. Кардашевскай фотото.

Дойду валютатыгар

Бу күннэргэ клеткалаах ыныы интэр фермаларга үлэ бүтэнигэх түмүктэрэ чуолкайданыылар. Государствоҕа барыта 710 кырымахтаах саҥыл тиринтэ туттарылынна. Тириилэр таҥастаан, оҥоһуллан Иркутскайдааҥы базаҕа ыытылыннылар.

1990 сыл тохсунньу 1 кунугэҕэ турбуунан барыта 405 саҥыл ыстыҥа хаалларыллыбыттаан иҥэ саҥыла 277 этэ. Итиилэр бикрдиилэриттэн ортотунан 4,2 оҕо ылылынна. Барыта 1160 саҥа төрөөхтэн 17-тэ өлүө. Итиҥ хайа да сылларыгар ааҕыллар. Саамай эбэх төрүөҕү арсданан үлэлиир Ф. Ф. Винокурова салаатаччылаах «Бахсы» совхоз ыныы интэччилэрэ ыллылар. Манна интиҥҥа хаалбыт 77 иҥэ саҥыстан 532 оҕо ылылынна, государствоҕа 446 тириҥ туттарылынна. Ороҥуон үрдүнэн 85 атыыр, 345 иҥэ уонна 14 былырыыҥҥы төрүөх саҥыллар интиҥэ хаалларылыннылар.

Р. СОФРОНОВА.

«Буруолаахтар» аһаатылар

Кэлин кэмҥэ ас-таҥас биллэрдик аҕыйаан, дьон санаата ордук алдьанар буолла, кыыһыра-ныйахана сылдьар, курдук дьон да үксэн эрэллэр. Саҥа дьыл иннинэ аҕай Арылаахха быраабын-ныыктааҕы нуорма аһылыты кыайан үлэстибэккэ аҕыс айдаан. Кэлбит нуорма, биллэрин курдук, ыханна баҕарар хаһаайыстыбаннай испиһэк быһыытынан үлэлиллэр. Оттон биһиэкэ 500-кэ иҥиилээх эҥин-ниэккэ 140 эрэ хаһаайыстыба баар. Ол эрээри быраабынныктааҕы остуолбутун киэргэтиэхтээх аспыт хаһаайыстыбаан буолбакка, буруолуур дьиэ ахсаанынан үлэһиллиннэ. Биирдиигин баанка повидло, хомпуот, икки баанка горох, түөрт хаа бачиэннэ ылан, биэстэн үөһэ иҥиилээх дьиэ кэргэттэр үгүстэрэ ордук санаатылар.

Дьэ, итинник «буруолаах» атыылаһын түмүгэр итэ бэйэлээх үлэлиэктэн 40 хаһаайыстыба матта. Саҥа дьыл курдук хаарыаннаах быраабын, ыныы үөрэ-нөтө көрөөр ныахтарыттан маттылар. Холостуой буолан, ыалга ыбыллан олорор буруо курдук буолла. Саҥа үлэлии кэлбиттэр туспа дьиэлэн хаччыллыбатах, тарыттан «буруо» ахсаныгар эмиэ ылыллыбыттар. Кыайан көрүммэт буолан дьоннорун кытта олороччулар эмиэ. Бу туспа буруо таһаарыан олорор ыаҥа суох дьону астан матарар хайдах сатаныай?

А. ПАВЛОВА.

● *Айылҕа харыстабыла* ●

70017 №-дээх СЧЕТ: ТИЭТЭЙИҢ

Дойду экономическай кризискэ киириэтэ, диринг социальнай уларыйыылар араас нөстүүлэрэ күннээҕи олохпутугар нахчы-баччы биллэр сабыдыаланнылар. Маныык норуот бүттүүнэ долгуйар мараханнэ кэмнэригэр киһи бараҥсан, аймаҕата тардан, ханнык эмэ да буоллар, бэйэтин комуоскэр иҥин туруулар. Ордук бөдөҥ, хоромньуланан быһылааҥҥа түбэспит дьоҥҥо харчынан кэмпэ оҥоруу, онуоха анал счеттары аҥыы ааспыт сыл бөрөтиэн буолла. Дьэлээ да 1990 сыл Амарах саналаныы сылы дэммэтэҕэ.

Туналыыр эйгэбит аҥылаабыт эмиэ боломмотоҕо, үтүө сыныаҥҥа хаһаанныгыттаҕар да наадыйар кэмнэрэ кэллилэр. Бэйэбит алдьаныыныгыттаҥнаанныгыттан чолутэр түөрүҥнэ, сарсыҥныгыбыт көмүскэллээх буолуутуттар кыраны-эмэни да буоллар саҕалыырбыт, оҥоробут — ааспыт. Ол да иҥин Саха ССР Верховнай Советын Президиумун быһаарыытынан былырыын алтыннаы ыытан экологическай телемарафон ыытыллара быланнаммыта. Ол иннитэ ороҥуоннааҕы банка 70017 №-дээх счет аҥылаабыта. Быйыл тохсунньу 1 күнүнэҕи туругунан сченна барыта 19635 солк. киирдэ.

Бу дьоҥуннаах хамсаһыҥҥа ороҥуон үүгэ тэриллэрэ активнайдык кытталлар. Ордук чорботон Субуруускай аатынан, «Бахсы», «Мугудай» совхозтара (директордар А. В. Ефремов, Н. Н. Попов, И. А. Пинигин), «Якутпромлесорацин» холбоһуктан (начальник М. Н. Корякин), суолутутар хозрасчетнай учаастагы (П. М. Наумов), лесхоһу (В. Г. Степанов), Бахсы сельсоветын (председатель П. П. Попов) аатталалыахха сөп.

Ол эрээри манна ыытыбат тэриллэлэр, биирдиилээн да буоллар, баалларын. Холобур, ороҥуон саамай бөдөҥ хаһаайыстыбата, Эрилик Эристиин аатынан совхоз, биир солкуобайы киллэрбөккэ олорор. Эмиэ итиннин сыныаны ороҥуоннааҕы үөрэх отдела уонна «Якутагропромэнерго» көрдөрдүлэр. Кырдьык, оскуолалар, оҕо учреждениелэрин базалара мөлтөҕө биллэр, онуоха көмө оҥорор туһунан туһаанныахтар сөпкө туруорсаллар. Ол эрээри районо манныы дьоһуннаах, дьон-норуот туруулар дьаһалыгар кыттыбатаҕа өйдөммөт. Бу күннэргэ Кини телевидениеэн «Возрождение» телемарафону көрдүбүт. Кыракый оҕолор, оскуолалар коллективтара аҕыйах да солкуобайдарын төбөлөөх иҥэн тутуулаах, сүгүмэ үөрүүнэн бэлэх биэриллэриий?

Олохтоох Советтар быыбардарыгар туналыыр эйгэни, аҥылаабыт харыстааһыны бэйэлэрин быыбар иннинэҕи программаларыгар урутаан киллэрбит сорох депутаттарбыт, сельсоветтарбыт председателлэрин билиҥҥи позициялара өйдөммөт. Экологическай телемарафонҥа Бахсы, Хатылы уонна Болтоно сельсоветтарыттан уратылар кыттыбакка олороллор. Оттон телемарафону ыытыы тэрээһиннэ, урутаан, аҥылэртан, сельсоветтартан, ыытыллыахтаах эбээт. Биһиги кураайы, иҥэр уунан кыбыттара, эрэйдээн олорор ороҥуоммут республиканан ыытыллар экологическай телемарафонҥа активнайдык кыттыахтаах дии саныыбын. Ону умнумуоҕут. Телемарафон ороҥуоннааҕы, республикатааҕы счеттара бу күн, нэргэ салгыы улаатыллар. Биирдиилээн да дьон кыттарга тиэтэйиҥ.

М. ПАВЛОВ,

аҥылаа харыстабылын ороҥуоннааҕы комитетын председателэ.

«Комсомолу эйэн эрэллэр үһү». «Саха националистическай тэриллэни тэрийэн эрэллэр». «Дорофеев харчыны эрэ эккирэтэр» диэн, онтон да атын дойдохтор кэлин кэмнэ эйбэхтэ иһиллэр буоллулар. Бу суругум итинник тылы-оһу тарҕатааччыларга хоруй буолуоҕа. ол эрээри сүрүн сыалбынан-соруктунан ыччат бу уустук кэмнэ түбэспит балаһыанньатын, кини соруктарын туһунан кэпсэтии буолар. Сөбүлэспэттэр, баһаалыста, мөккүһүнү.

ДОЙҐОХТОР УОННА ЧАХЧЫЛАР

ДЬОН-НОРУОТ өйөспөтө үөскүтүбүт, үүт-туруоа сыаныт хаатыттан тахсан таҥымныыр кэмигэр олоробуут. Атаҕастаммыттар уонна онтук санаммыттар уонкан үйэн сылларга ким-тиэхтэбит саҥаалара куулуйан баран, тоҕута бардылар. Государство хайдах сайдыахтаҕа, хаһа суоллуран барыахтаҕа, кими күннэҥэ олоҕун хас биирдэн бобуруоҕа ыйаах-ыччаҕа уурулар, улуу монсуордаах тардар. Бааһар кэмигэр нин Россияҕа демократтар кыайдылар. Совекка кэбэх партиялаах-халлаҥнаах буоллаа. Верховнай Советтааҕы сыл эрэ иҥнэҥэ кэн иҥнэр сэттэ уонтан тахсар арааһа саҥа сөкүүнэрэ мынна, 1991 сыл дойду рынокка киирэриэ диэн бэлэм кэмнэн историяҕа хаалыаҕа. Былгастыы этэхха, итинник хаһан-хай, уустук, быһаарыллыах кэмигэ комсомол иннэтэ хаҥнаный, ыччат хайа диэнин пэрэйэрэй, кини өйүн-санаатын кэн баһаалаарый, ноҕуулуурүй диэн сөҕүүлэх бөҕөнуруос үөскүүр.

Комсомол урукку Уставыгар кини Коммунистическай партия эрэллээх көмөлөөччүтэ уонна кини резервта буоларын туһунан ырыаччы суруллар. Төгөлөөх ыччат комсомолтан ССКП кэнниигэр киирбит буолла? Саҥа Устаав йгиннэх сыһыаннаах комсомол бэйэтин сыалын-сиэлин, ыччатын көтүсүүрүгэр хайа баҕарар прогрессиивнай партиялыы, хамсаһыны ыытта соҕотоҕуйбуох туһугаах диэн этэр. Иккиннинэ, комсомол ыччат социальнай, экономическай балаһыанын, ыытын уруут туһугар быһаччаах диэн суруллуна. Аҕыстыы ортугэр, туох да кистэлэ буолбутах, ыччаты түмүр, салайар соҕотох күүһүнэ комсомол буоларо, альтернативнай күүс туһунан саҥа да суоҕа, сыныыр да табыллыбат курдуга. Комсомол ыччат ортотугар ыытар үлэтэ үүс ортугэр атын общественнай тэриллэри үлэлэриэгэр хоҥулаһаро. Холобур, спортивнай, культурнай - массаабай үлэлэри тэрийбэрэ, бэлэмнээн арааччылыыра. Ол иҥнэ кини дьиэнэх күүһүн түмүүхтэх үлэтигэр күүһэ тиэйиллэ бытарыйан хаалара.

Оттон кини «нулуо» күүһэ» балачча улахан буолара. Холобур, комсомольскай путевканан төрүөхэ кэмнэ, кадраадалааһыны, карьераа оҥоруу, аҥа, суох этэ аатырдаҕай? Эмиэ итэҕэс комсомол батыһыннаах эрдэҥ ыччаттар быраактаарын ыпыны ааҥнаҕа суоҕа. Чубыстан маллаахха, ааҕуудан орто сөнүөлэтэн бүтэрээччилэри «Оскуола — производство — үрдүк үөрэх» диэн девиизкэ ыытыллыы кытаанаах өскуолаттан производствоҕа ыыпаран тиэлөөх ыччат ыраатын саровыйбыттара буолуой? Аҥаардас карьера оҥостор тупуттан төгөлөөх эдэр киэн «комсомол — партия — салайар үлэ» диэн эрдэҥэ, бэйэн олохторун оҥостуоттара буолуой?

Олоҕу саҥаныыга, ол тэҥэ ыччаты нагыта партия оҥорбут ааҕастара кэлэйэн ыарыыластыын обуста. Ол баһаалыс демократическай сыыйбар, дьарга илэ кэбиҥэ. Комсомол райкомун аппаратын үлэлиттэрэ девуттаан, кандидатыынан турбут сирдэриттэн барыларыгар кыайтарыллыбыттара. Итэ эдэрдэри олохха, салайыыга чугаастыахтарын, кинини соруннаалыр сөҥ оруолугар илдьэ сылдьыбыттарын түмүгэ буолбатах дуо? Ол кэмнэттэн ыччатыыт самостоятельнайдык суох, тиэ-оҕа бэлэмнэгэр олоҥор диэн айдаан буолар. Сельскай Советтарга быыбардамныт 295 депутаттан комсомолбо баара-суоҕа 20, 29-гар диэри саастааҕа 47 депутат. Оройуон Советын 50 депутатыттан комсомолец суох-соҕотох. Оройуонтан статистика көрдөрүнэ, 4300 ыччат баар, итэ үлэлиит кэбэ ахсаана 44 бырыыбыыстыыр тэҥ. Итэ улахан күүс, туох да оҥуна суох, сыҥхаллаах кини ардыгар сылдьар.

Ыччаты райкомол түүгүөхтэх диэн өйдөбүл дьон өйүгэр-санаатыгар ыытаанахтык киэн сылдьар. Ыччаты комсомол тула ненуестественнайдык түмүү, кинини совоттаах, сомба суох диэн аралыы омсолооҕо бу сылларга дьиҥэтин наҥуин. Ыччат комсомолга тардыспат, итээйбэт буолуута, билиитин уран биэриитэ улам үксэн, дириҥээн иҥэр. Комсомол үө.харчы ортугэр ыыммата кэннин ааас хаһаайыстыбаннай үлэлэри, кэн дьарыктанарытар күүһэйэр. Ол түмүгэр, ыыр-дьык, политиканнан тэйиэ, политическай охсуһуттан туора туруу таһаарыллар.

ОННУК буолуохтаах да этэ. Холобур, билигин РСФСР комсомолун рескома бөҕүгэ райкоммуутугар баара-суоҕа биир ыраты үбүлүүр. Биир кинэ бүтүн оройуон ыччатын проблематынан дьарыктанар ыыаҕа суоҕа өйдөнөр. Сайын, бэс ыйыгар, кини комсомол райкомутар үлэлии кэлэрбэр, аппарат 16 үлэлиттэрэ Хамчаторын тохсунньуттан ыла иликтэрэ. Хайа кинэ сыл ахтардыыта хамнаһа суох сылдьыан сөп дүө? Ыллыахтаах хамнастара барыта 15597 солкуобайга, оттон усилуоҕа барбыт кэмэлэргэр ыллыахтаах харчылара 4265 солкуобайга тэҥнэспит этэ. Оттон рес. кэмнэрэ — ыччат комсомолу туда буоллаҥна, комсомол ыччаты туда, кини күүһүн хаҥыннаҥна үлэлиэхтээх. Ол кэнниттэн рескомтан ыччат отдела аҕыстарыы да кэлэ, кини политката комсомол политиканан буолуохтаах. Кинини сайдыыбыт чуҥнаҕа комсомол оҥорбут ааҕастара сөҕөҕөлөрүгэр, күүһүрэриэгэр сытар. Ыччат түмсүүтүн сэргэ комсомол эмиэ тэҥ быраабыттаах үлэлиэҕэ, атын да прогрессиивнай хамсаныылары туора кэрэр таҕыллыбата буолуо. Онон «Чурапчыга комсомол эстэн эрэр үһү» диэр оруна суох. Комсомол баар уонна баар да буолуоҕа. Оттон ыччат атын түмсүүлэрин, хамсаһыннарын бобор эмиэ, эйэлэтиэ курдук, сиэргэ, маҥыгга баппат урукку-уруккуттан ойдоһуо сабыдыала буолар.

ЫЧЧАТ билиитин туруктаахтыахтааҕай? Быстатан, күннэриэгэ, быстарханта күүһү эспэкэ, улахан, боччумнаах проблемаларга үлэлэһэр наада. Холобур, биир оҥуоҕ арааммаҥнаах тыа сиригэ ыччата олоҕун аналын ылбакка, усул.тэскил сылдьыыта буолар. Урукку ортугэр үгүстэр итиннэ кулуу-соҥньуу курдук хаамыыларын, кини хаһыаттарга таһаарыллар ойуулаҥнарын ыччатыгар, кини курдук кирдьэ-ирдьэ, бэйэҥит олорор сөҕүүлэхтэргитиэ өгөлөөн ыччат — төгөлөөх кыргыттар соҕотох сылдьан ка.ааннаалар, төгөлөөх тыран эрдэхтэриэ үчүгэй, кэн уолаттар аналларыы булбакка, оборуу, кэрэхтэнэ таллыы ойдөбүлэр. Ол ыраах сиригэр таҥнабэтэхтэрэ, биһиги тыабыт сиригэ ирэ кэтэхпүттэриэ хобдох «быымбата» буолбатах дуо? Эбэтэр рынок усулуобуйатыгар ыччат социальнай көмүскэлэх буолуутун бошуруоҥа буктын аҕыдас турар. Рынок, туох.ханнык иннинэ, конкуренция. Отчотутар ким даҕаны, хайа да тэриллэ, кооператив, арендаа ыдэтэ суох, соҕотох ыдаан эрэ чороччу туппут үлэлиттэри бэйэтигэр ылыан баҕарыа суоҕа. Үлэ төлөбүрүгэр эмиэ кинилэргэ ночоотоох буолуоҕа. Отчотутар саҥа олох суолутар ыытэмиит дьоҥҥо, эдэр ыаллара, атын оройуонтан кэлбит эдэр специалистэрэ эрдэ суох эрдэ, ыаллаан ыаллаан уоннаах ыыллаҥнаах уоннаах ыыллаҥнаах — ыччат комсомолу туда буоллаҥна, комсомол ыччаты туда, кини күүһүн хаҥыннаҥна үлэлиэхтээх. Ол кэнниттэн рескомтан ыччат отдела аҕыстарыы да кэлэ, кини политиканата комсомол политиканан буолуохтаах. Кинини сайдыыбыт чуҥнаҕа комсомол оҥорбут ааҕастара сөҕөҕөлөрүгэр, күүһүрэриэгэр сытар. Ыччат түмсүүтүн сэргэ комсомол эмиэ тэҥ быраабыттаах үлэлиэҕэ, атын да прогрессиивнай хамсаныылары туора кэрэр таҕыллыбата буолуо. Онон «Чурапчыга комсомол эстэн эрэр үһү» диэр оруна суох. Комсомол баар уонна баар да буолуоҕа. Оттон ыччат атын түмсүүлэрин, хамсаһыннарын бобор эмиэ, эйэлэтиэ курдук, сиэргэ, маҥыгга баппат урукку-уруккуттан ойдоһуо сабыдыала буолар.

ЫЧЧАТ билиитин туруктаахтыахтааҕай? Быстатан, күннэриэгэ, быстарханта күүһү эспэкэ, улахан, боччумнаах проблемаларга үлэлэһэр наада. Холобур, биир оҥуоҕ арааммаҥнаах тыа сиригэ ыччата олоҕун аналын ылбакка, усул.тэскил сылдьыыта буолар. Урукку ортугэр үгүстэр итиннэ кулуу-соҥньуу курдук хаамыыларын, кини хаһыаттарга таһаарыллар ойуулаҥнарын ыччатыгар, кини курдук кирдьэ-ирдьэ, бэйэҥит олорор сөҕүүлэхтэргитиэ өгөлөөн ыччат — төгөлөөх кыргыттар соҕотох сылдьан ка.ааннаалар, төгөлөөх тыран эрдэхтэриэ үчүгэй, кэн уолаттар аналларыы булбакка, оборуу, кэрэхтэнэ таллыы ойдөбүлэр. Ол ыраах сиригэр таҥнабэтэхтэрэ, биһиги тыабыт сиригэ ирэ кэтэхпүттэриэ хобдох «быымбата» буолбатах дуо? Эбэтэр рынок усулуобуйатыгар ыччат социальнай көмүскэлэх буолуутун бошуруоҥа буктын аҕыдас турар. Рынок, туох.ханнык иннинэ, конкуренция. Отчотутар ким даҕаны, хайа да тэриллэ, кооператив, арендаа ыдэтэ суох, соҕотох ыдаан эрэ чороччу туппут үлэлиттэри бэйэтигэр ылыан баҕарыа суоҕа. Үлэ төлөбүрүгэр эмиэ кинилэргэ ночоотоох буолуоҕа. Отчотутар саҥа олох суолутар ыытэмиит дьоҥҥо, эдэр ыаллара, атын оройуонтан кэлбит эдэр специалистэрэ эрдэ суох эрдэ, ыаллаан ыаллаан уоннаах ыыллаҥнаах уоннаах ыыллаҥнаах — ыччат комсомолу туда буоллаҥна, комсомол ыччаты туда, кини күүһүн хаҥыннаҥна үлэлиэхтээх. Ол кэнниттэн рескомтан ыччат отдела аҕыстарыы да кэлэ, кини политиканата комсомол политиканан буолуохтаах. Кинини сайдыыбыт чуҥнаҕа комсомол оҥорбут ааҕастара сөҕөҕөлөрүгэр, күүһүрэриэгэр сытар. Ыччат түмсүүтүн сэргэ комсомол эмиэ тэҥ быраабыттаах үлэлиэҕэ, атын да прогрессиивнай хамсаныылары туора кэрэр таҕыллыбата буолуо. Онон «Чурапчыга комсомол эстэн эрэр үһү» диэр оруна суох. Комсомол баар уонна баар да буолуоҕа. Оттон ыччат атын түмсүүлэрин, хамсаһыннарын бобор эмиэ, эйэлэтиэ курдук, сиэргэ, маҥыгга баппат урукку-уруккуттан ойдоһуо сабыдыала буолар.

Аны үөрэхтэрэ да уустугуйуох курдук. Ыччаттан ыллахха, үрдүк үөрэхтэ үөрэнэ сылдьан академическай уопуска ылан баран тотторуу үөрэнэ киирэргэр 3000 солк. талуохтээхэни диэн буолар. Зачеттары, экзаменнары ыыбан туттарбакка, иккистээн туттарар буоллахтына, эмиэ харчы. Тыа сиригэ үлэлиттэрин курдук кыра хамнастаах дьон оҕолоро үөрэхтэн көрө маталаарыгар тиийэллэр. Дьэ ол аҕардас ити да иҥнэ оройуоннаах ыччат түмсүүлээх буолуутун ситиһиэхтэ наада, кини.лэри хаһаайыстыбаннай үлэнэн эрэ үлүһүйэллэр диэн махтаппакка - хомуйыбак к а эрэ иннинэ ырыгалаан көрүөхтэ.

Аҥа мөлүөнэ дьоҥҥо бэйэтин кэмигэр, кырдьык, ыарахан этэ. Ол эрээри кинилэр коммуномы тутабыт диэн үрдүк, сүрөөн-дуйбаны ере кэтэрэ улахан сыалаахтара, ол ыараханы тулуйаллараыгар кэмелэһэрэ. Ол ыра саҥа билиигэ ыччакка кэстүбэт. Кини бэйэтэ тыныннаах хаалларын эрэ иҥнэ охсуһар курдук. Билиигэ ыччат, кини санаабар, кинилэрдээҕэр ыарахан, уустук балаһыанньаҕа түбэстэ.

ЫЧЧАТЫ политическай кэтин- наада диэн ааас таһымнаах мунньахтарга этэн.тыынан аҕай коллибит. Оттон кини онно наадыйар дуо? Советскай олох 26 формата баар диэбит. Сайдыылаах социализмы тута сылдьан, аны саҥа тутан эрэр аатырдыбыт. Аҥа дойду Улуу сэриитигэр. Ачааҕый Сир улуутуйан кэстубута хабах курдук эстэбитиэн, барыы үтүө-үчүгэй диэн саҥаабыппыт сыныйаҕа кубулуйан иҥэр. Ыччаты интернациональнай тыныгга интэбит диэбит. Хаһыатынан, радионан атын омук кэргэннээх дьоҥуу иҥэ-иҥэ хайдаа да хайдаа. Казах аатырбыт поэта О. Сулейменов биир кинэ оҥорбут дьайыныгын бүтүн омуугу сыаналаах омсолоохуун туһунан сөпкө этэн турар. Суох, биһиэхэ онкун буолбатах. Биир.икки оҕо иччча.саха диэн охсуста да, хайа кыайтарыыларын орто национализм диэн дьаралыытанар, бүтүн норуот сирэй-харах аннылар. Ити ыччаттарыы байыаннык иккиэн ортотугар ыытыллыбат? Өйдөох төрөппүттэр оҕолоро охсустахтарына хайдаҥ ыарахан этэ. Ол аҕыстарыы ыарахан буолуой? Төрөппүттэр бэйэлит сыаналаан көрүҥ.

Алытартан социальнай кризиһэ биир үктэлинэн аллараа туруу. Үлэнэн, өлөҥнэн астыммат, дьоҥҥо ол иҥнэр сылдьар, өтөхтөбөт, сарсыарыыга эрэммэт буолуу — бу барыта өлөҥ оҥоро илик, оҕо сылдьан иҥэриммит идеаллара үгүтүрүйбүт бүгүҥнү ыччат эрдэҕэ, ыйаллата.

Аны үөрэхтэрэ да уустугуйуох курдук. Ыччаттан ыллахха, үрдүк үөрэхтэ үөрэнэ сылдьан академическай уопуска ылан баран тотторуу үөрэнэ киирэргэр 3000 солк. талуохтээхэни диэн буолар. Зачеттары, экзаменнары ыыбан туттарбакка, иккистээн туттарар буоллахтына, эмиэ харчы. Тыа сиригэ үлэлиттэрин курдук кыра хамнастаах дьон оҕолоро үөрэхтэн көрө маталаарыгар тиийэллэр. Дьэ ол аҕардас ити да иҥнэ оройуоннаах ыччат түмсүүлээх буолуутун ситиһиэхтэ наада, кинилэри хаһаайыстыбаннай үлэнэн эрэ үлүһүйэллэр диэн махтаппакка - хомуйыбак к а эрэ иннинэ ырыгалаан көрүөхтэ.

Аҥа мөлүөнэ дьоҥҥо бэйэтин кэмигэр, кырдьык, ыарахан этэ. Ол эрээри кинилэр коммуномы тутабыт диэн үрдүк, сүрөөн-дуйбаны ере кэтэрэ улахан сыалаахтара, ол ыараханы тулуйаллараыгар кэмелэһэрэ. Ол ыра саҥа билиигэ ыччакка кэстүбэт. Кини бэйэтэ тыныннаах хаалларын эрэ иҥнэ охсуһар курдук. Билиигэ ыччат, кини санаабар, кинилэрдээҕэр ыарахан, уустук балаһыанньаҕа түбэстэ.

Ыччаты политическай кэтин- наада диэн ааас таһымнаах мунньахтарга этэн.тыынан аҕай коллибит. Оттон кини онно наадыйар дуо? Советскай олох 26 формата баар диэбит. Сайдыылаах социализмы тута сылдьан, аны саҥа тутан эрэр аатырдыбыт. Аҥа дойду Улуу сэриитигэр. Ачааҕый Сир улуутуйан кэстубута хабах курдук эстэбитиэн, барыы үтүө-үчүгэй диэн саҥаабыппыт сыныйаҕа кубулуйан иҥэр. Ыччаты интернациональнай тыныгга интэбит диэбит. Хаһыатынан, радионан атын омук кэргэннээх дьоҥуу иҥэ-иҥэ хайдаа да хайдаа. Казах аатырбыт поэта О. Сулейменов биир кинэ оҥорбут дьайыныгын бүтүн омуугу сыаналаах омсолоохуун туһунан сөпкө этэн турар. Суох, биһиэхэ онкун буолбатах. Биир.икки оҕо иччча.саха диэн охсуста да, хайа кыайтарыыларын орто национализм диэн дьаралыытанар, бүтүн норуот сирэй-харах аннылар. Ити ыччаттарыы байыаннык иккиэн ортотугар ыытыллыбат? Өйдөох төрөппүттэр оҕолоро охсустахтарына хайдаҥ ыарахан этэ. Ол аҕыстарыы ыарахан буолуой? Төрөппүттэр бэйэлит сыаналаан көрүҥ

Рынок: сүрүн туһаайыларга мин этиим

Рынок да кэмнээх-кэрдиилээх

Оройуону рынок сыныаннаһыларыгар бэлэмнээһиҥнэ, А. А. Шадрин суруйарынан, «Агротехснаб», «Атропромэнерго» предприятиелар, суолу тутар хозрасчетнай учаастак, эт-үүт комбинатын курдук оройуон сүрүн хаччыйар тэриллэриҥ биэрэ түмэн, биир салаллар кинилиэх агрофирма тэриллиэн сөп этэ. Агрофирма оройуон совхоотарын уонна баһынай хаһаайыстыбаларын оторор бородуукуоналарын, түүлэҕи кыта, хомуйуохтаах уонна олору истиэр-тангастыар сыахтардаах буолуохтаах. Ол тэриллиэҕинэ обществоҕа сэрэхтээх хаанык көстүүлэр баар буолуохтарын маҥнаҕа көрүөҕүт.

Биһиги республикабыытыгар тэриллибит «Север» агрофирма уонна оройуон агрофирмата тэрдүүтэн атын-атын структуралардаах буолуохтара. «Север» агрофирма ассоциация функциятын толорор, оттон биһиэхэ тэриллиэн сөптөөх фирма совхоз курдук структуралаах.

История биһигиҥ туохха эмит үөрэтэр буоллаҕына, 60-с сылдар саҕаланыыларигар хаһаайыстыбаларыҥ хаанын да суоттаабыта суох, туохха да олоҕурбакка бырааһыҥнаах өйдөөбүт. Бэдэг совхоотар тэриллибиттэрэ, оройуоннары, колхоотары холбоотоохтуу ыытыллыыбыта. Биһиги Чурапчыбыт оройуона үс эрэ колхоз буолбута.

Совхоотар, баһыннай хаһаайыстыбаларын, оторбут бородуукуоналарын сырыынан наар биир «фирмаҕа» биэрэ олордохторуна, бу хаһаайыстыбалар бэйэлэрэ эргиэрэ, переработкалыыр, оторон таһаарбыт бородуукуоналарын атыылыыр партнердарыа нарДүүр, биир тылынан эттэхэ, рынокка хаһаайыныаабын ыныыкаларыгар үөрэнэр уонна барыс кэллэриэн ыыахтарын сүтэриэхтэрэ. Аадар, суоттуур ыыма көрдөрөрүнэ, совхоотар төбөрүнэ, оторон сырьеларын переработкалаан табаар оготоруоллор да, оччоҕор бэрымыахтара, оттон переработкалаабакка эмиэ, үүтүнэн, тирииннэй туттара олордохторуна, барыстаналлара уустуруоҕа. Барыс кинилэр бородуукталарын эргиэн потребительга тиэрдэччи «эрчимэнньэргэ» уонна переработчыыр хаһаайыстыбаларга куоран биэриэн сөп. Хаһаайыстыбалар оторуулаах кууһэрэн, эргиэнэрин эбэтэр үөтэрэн хомуулларыгар наада үөскэбиэн олох нөрөөрүөҕэ, итиннэ дивидент быһыы, тыаан сабыс үөскүүр.

Рынокка киирдибит диэриҥ, хаанык бөҕөрөр хаһаайыстыбаны «фирма» диэн ыйырбат эрэ табыллыбат. Бачсэкэ суруллаҕынан, рынок дойдуларыгар фирмалар хаһаайыстыба ораас, туспа салаалаарынан дьаныктаматтар эбит. Сооттиннай атах таҥаһын оторор «АДИДАС» диэн биллиилээх фирма быыл монгкуруттаан (банкрот буолан) французтарга үллэһиллэн атыылаанна. Эксперттэр түмүктэриттэн биллэхха, «АДИДАС» атах таҥаһын сэрэ атын спортиҥнай табаардары оторуулаах үлэһийэн, производствоҕа олус кэмэтэн дьадайар суолта ыытыллыыт эбит.

Рынокка киирэн оройуон дьоҥун материальнай өртүнэн өйүүр уонна социальнай өртүнэн көмүскэнэллэригэр ыыах биэрэр сыалтан маннык суоллары үөрэтиҥнэ көрөтө этии киллэрэбин:

Бастакытыттан барыларыгар сэлиэнньэлэрбитигэр уонна хаһаайыныахтаах пуунарбытыгар рынокка хайдах структуралаах киирэллэригэр кэтээн биэриэҥиҥ. Бэдэг, сорох совхоһуттар хаалдын, сорох кэмнэлиэннэн колхоз курдуу тэриллиэн, баһыннай хаһаайыстыбаларга тэриллиэннэр. Маны быһаччы үлэлии сылдьар дьоҥҥо ордон атын киэҥ дааны быһаара сатаабатын. Бэлиэ турар, республика итиннэ сөп. теөх сокуоннара тахсыбыттарын кэнэ.

Иккиҥнэн, оройуоммут кураайы сирдээриэн, сиртэн хостоохор баайы суоҕунан, тыаттан бултанар уонна кэлэскэлэх түүлэҕэн оройуон байатын туһалыгар хаалларарга республикабыт салаатыттан көмүл ылыахха. Бириэмэ көрдөбүлүгэр эрчиэттэнэр фасоннах туспаҕай түүлэх таҥаһы тигэргэ идэтийбиэ үчүгэй предприятиета тэриллиэхха. Совхоотарта маны, тиэриҥ переработкалыыр техниканы, баһыннай уонна тэриллэтэлэр кэмэ хаһаайыстыбаларыгар, биирдиилээн дьоҥҥо туһалаах хыра ыыстаналаах техниканы, оксор, мунньар массыыналары, мин. эл. электростанциялары, о. д. а. булуохтаахтар наада. Түүлэх таҥас табаарбыт ыалдьытара даҕаны эргийан, натуранан даҕаны бэриллэн сорох проблемаларын бэйэлэрэ.

Үсүһүнэн, тыа сиригэр баар монопольнай сыныаннары улаан аҥыйаан иҥнэхха. Отделкиларга баар заправкалыыр пуунары совхозтартан арааран, Советтарыан оноһуллубут лимит-сакаас быһыытынан совхоз, тэриллэлэр уонна чаанынайдар техникаларын заправкалыыр пуунарга кубулутуохха — ниҥиэ эмиэ сельсоветы кытта дуогабардаах тыа хаһаайыстыбатын объектарын уонна государственнай тэриллэлэри, маллары көрөр пуунардаах буоллуҥ. Хоолбур, биллиҥ тыа сиригэр үрдүк күүрүүлээх линиялар уонна тыа хаһаайыстыбатын электриктэрэ баалдар. Оттон балыыһалары, детсадтары, оскуолалары хаанык даҕаны электрик көрбөт. Ол кинилэри улэтии эбэҥнаабыгэр киирбэт.

Түмүгүнэн, рынокка киириигэ сөптөөх саналары көтөхпүт И. Оноолов ыстатыйатын өйүүргэ этэбин. Итиннэ «рынокка киирдэххэ «үслуҥкулээн» диэн суох буолуо, ким бөҕөрөр, хайа ыытааччыттан хаанык бөҕөрөр табаарынан, хайдах бөҕөрөр сыанаанан киириэ коҥул буолуоҕ диэн болуйуоктаатыллар алаҥыыллар дии саныыбын. Кырдьык, коллектив эбэтэр биирдиилээн да дьон бэйэлэрин оногор, бут табаардарынан коҥуулаанаҕа эргиэллэрэ кэлиэхэ. Ол рынок нөрөөбүлэ. Оттон государстар дотациянан көмөлөөн чинчэхтик, розничнай эргиэнэ табаарбыт табаарынан эргиэн, онуоннаа суох сиригэр кэбиллэ, иллэ-иллэ этыыдаабын сиэ-биэр үсүпкүлэннэйдэн диэн аатаныаҕа уонна сокуоннан эмиэнэ тардыллыаҕа. Уопсайынан, оптимист саналаах дьон эрдиэхтэрин сөп: уорубаҕы — «нюсун», үсүпкүлэнэ — «фарцовщик», халаан ыыты — «рэкетир», бандыыттары — «мафия» диэн диэн арааас сокуон терминнэриэн туспаран аатталыахтар, бэчэтэ, кин, телевидениэнэн кыта, та күүрүэтэн көрдөрүү олус үчүмүүк бэрыа суоҕа, норуот бэйэтин көмүскэнэр ньыматын буоллуоҕа.

А. ДОРОФЕЕВ,
пропагандист.

Хайдахсыт.

ҮӨРЭТИИ САҺА НЬЫМАТА

Саха ССР үөрэтэр учуутала, методист-учуутал Т. С. Евграфова литератураоскуолаҕа былырыын заауһунан аналлыта. Кини кэлиэҕиттэн маанна үлэ-хамнас биллэрдик сэргэхсийдэ. Ордук үөрэтии саҥа ньымаларын ыытыыһыҥа болҕомто күүһүрдэ. Методическай совет иннинэ элбэх проблемнай боппуруостар үөрэтиллэр буоллулар.

Бастыҥ педагогическай опыты пропагандалыыр холбоһуту РСФСР норуотун үөрөспүрдэтин туйгуна нуучча тылын уонна литературатын учуутала Д. С. Яковлева салайар. Маанна дьарыктанар биир проблемаларынан уруок тутулун уларытыы буолар. Биолог О. В. Шадрина, физик Г. М. Яковлев, русовед У. Н. Осипова, саха тылын уонна литературатын учуутала М. Е. Филиппова үөрэтии саҥа ньыматынан уруок-лекциялыы тоҕус ыллаастарга ыытыттар. Бу уруок сыала — биология, физика, нуучча уонна саха тыллара бэйэ-бэйэлэрин кытта сибээстэрин көрдөрүү. Уруок темата: «Куолай оноһуута. Дорҕоон. Дорҕооннуу таһаарыы, куолас сибээскэтин сайдыта. Саха народнай ырыалара». Бу уруок ситиһиилэрэ тус-туһунан предметтэр бэйэ-бэйэлэриттэн сибээстээхтэрин толору дакаастаабыта, үөрөнөччилэр теоретическай билиилэрин дириҥэтиллэр, техническай средство көмөтүнэн тиэмэ ордук өйдөнүмтүө буолуутун ааҕыахха сөп.

Ахсыс ыллаастарга биолог Т. С. Евграфова, нуучча тылын учуутала Д. С. Яковлева уонна саха тылын учуутала М. Е. Филиппова интегрированнай уруогу ыытыылара эмиэ улаханнык кэрэхсэммитэ. Уруок тематынан баҕа тас оноһуута уонна суолтата буолбута. Бу уруок оройуон биолог-учууталларыгар семинар быһыытынан ыытыллыбыта. Онно, хомойуох иҥин, алта эрэ биолог сырытта.

Тамара Семеновна уонна Дария Степановна Одьуулуун оскуолатыгар тахсан, үөрэнээччилэргэ бу интегрированнай уруогу биэрэн, истиҥ биһиробилиллылар. Бу тиҥиллибит уруокка таабырын таайыллыы, ос хоһоонноруу, үгэлэрэ, кэпсээннэрэ, остуоруйалара, этиилэрэ ырытыллара туттан, нуучча-лыы, саха тылларынан баҕа туһалаарын, суолтата улаханын научайдык даказаан итэҕэйэн кэбистилэр. Уруокка сылдьыбат бары учууталлар оҕолорго научнай билиилэр өйдөнүмтүөтүн тиэрдиллибиттэрин, кинилэр билиҥэ-көрүүгэ баҕалара, тардыһыылара күөдьүйбүтүн, үлэлиир, толкуйдуур дьоҕурдара күүһүрбүтүн, учууталлар уонна оҕолор икки ардыларыгар үтүө сыныан, өйдөһүү быһыыта-майгыта үөскэхтэтин бэлиэтээтилэр. Уруокка сахалыы композиционнар киллэриллибиттэрин кэрэхсэтилэр. Оттон ахсыс ыллаас үөрэнэччилэригэр химия учуутала А. Е. Макарова «Саха нэмүҥү оторооччулара. Үрүн, кыыл нэмүгэстэри нутуу» диэн темаҕа факультативнай дьарыгы ыытыыта эмиэ олус сэҥээрилиннэ. Агафья Семеновна олохтоох матырыйаалары туһанан, саха норуотун былыргыттан уонна билиҥитин, өйүк, нуучча ученайдара саха норуотун кытта сибээстэрин арыйан, истээччиэрин барыларын кэрэхсэтта. Бу маанык уруоктары биэрии сахалыы национальнай оскуолалары сайыннарыы концепциятын олохтоох киллэриҥэ үтүө сөҕүлаһыынан буолар.

А. ЯКОВЛЕВА,
районо методиста.

Хабаровскай, Кыраай киин куоратыгар саҥа Радио дьиэтэ (спиимнэ) үлэҕэ киирдэ. Адыас аныгылыы радиоаппаратура биириилэр хаачыстыбаларын тосту үрдэтэр, журналистар эйэр кыахтарыа кэҥэтэр кыахтары үөскэтэр.

В. Тарабашун фотота. (ССТА).

Чурапчы оройуонун байыаннай комиссарын БИРИКЭЭЬЭ

1991 с. Тохсунньу 8 к. **№ 5** **Чурапчы с.**

1. «Бары бүттүүн байыаннай эбээһинэс туһунан» ССРС Сокуонугар олоҕуран, 1991 с. тохсунньу 22 күнүттэн 25 күнүгэр диэри 1974 сыллаахха төрөөбүт гражданнары Саха ССР Чурапчы оройуонунааҕы призывной учаастаҕар сыныаран суруйуу биллэриллэр.

2. Сыныаран суруйуута 1974 с. тохсунньу 1 күнүттэн ахсынньы 31 күнүн хабан туран төрөөбүт Чурапчы оройуонун территориятыгар бастайаннай эбэтэр быстах олорор бары дьоннор, онуоннаа урукку ортотэр ораас биричиинэнэн сыныаран суруйуулуу барбатах аҥа саастаах гражданнар кэлиэхтээхтэр.

3. Призывной учаастакка сыныаран суруллуохтаах бары гражданнар Чурапчы селиэнньэтигэр оройуоннаӑы Культура дьиэтигэр чоччу персональный бэбиэскэҕэ ыйыллыбыт күнгэ уонна чааска, оно аттаммыт документтары илдьэ кэлэллэр. Хаанын эмэ биричиинэнэн персональный бэбиэскэни туппатах гражданнар 1991 сыл тохсунньу 25 күнүн иҥнэр түс бэйэлэрин документтарын илдьэ ыйыллыбыт аадырыска кэлэр эбээһинэстээхтэр.

4. «Бары бүттүүн байыаннай эбээһинэс туһунан» ССРС Сокуонугар олоҕуран, предприятиелар, учреждениелар, тэриллэлэр, совхоотар уонна үөрэх заведениелэрин салайаччылара призывной учаастакка сыныарыллан суруллуохтаах гражданнары сыныаран суруйуута сылдьарга наада буолар кэмнэ босхолуур итиннэ оройуоннаӑы байыаннай комиссариаттыгар бириэмэтигэр кэлэллэрин хаччыйар эбээһинэстээхтэр.

Оройуоннаӑы байыаннай комиссар майор ТРИШКИН.

Статистика оройуоннаӑы отдела иҥитиннэрэр

Сүөһү иитиитэ: 1991 сыл тохсунньу 1 күнүнээҕи сводка

Совхозтар	Сүөһү ахсаана: ыраах сүөһү 1990 с. былаан	ыраах сүөһү туолан	о. н. ыраах 1990 с. былаан	о. н. ыраах туолан	сылгы 1990 с. былаан	сылгы туолан	о. н. биэ 1990 с. былаан	о. н. биэ туолан	Эти государствоҕа атыылаабыт (цент.): Сылааҥы былаан	туолан	1990 с. +1	Үүтү государствоҕа атыылаабыт (цент.): Сылааҥы былаан	туолан	1989 с. +1	Биир фур. ыраах тан үүтү ылыы (кг): Сылааҥы былаан	туолан	1989 с. +1	Сүөһү өлүүтэ: ыраах сүөһү	о. н. ыраах	сылгы
Карл Маркс	1500	1532	600	535	900	952	580	559	1510	1570	−344	9400	10332	+868	1750	1905	−137	79	63	12
Субуруускай	2100	2047	830	747	1700	1712	850	912	2850	2878	+380	12100	11879	+482	1600	1581	+143	116	74	10
Эрилик Эристин	4500	4546	1700	1559	3000	2790	1700	1560	6350	6402	+1976	23200	24141	+2082	1580	1586	+152	184	135	55
«Чурапчы»	3470	3440	1200	1152	2020	1805	1190	1188	4490	5628	+1617	18500	17277	−116	1538	1802	+246	103	75	26
«Мыҥдаҕаайы»	2775	2775	950	920	1800	1949	1000	1029	3300	3367	+52	14400	15114	+233	1880	1680	−229	114	69	26
«Мутугдай»	1560	1580	580	584	1221	1415	679	670	2020	2099	—	8600	9477	−43	1690	1790	−47	43	31	22
«Бахсы»	1540	1581	580	560	1097	922	589	530	1880	2121	—	8400	8844	+376	1640	1908	+144	31	27	15
Оройуон үрдүнэн	**17445**	**17501**	**6440**	**6059**	**11678**	**11545**	**6588**	**6448**	**22400**	**24065**	**+3954**	**94600**	**97064**	**+3882**	**1650**	**1715**	**−80**	**670**	**474**	**166**

Спорт ветерана санаатын этэр

Сайдар саҕахтары көрөбүн

«Этэҥнэ сырыттахха, дьыл—хонук» диэн ытык ыырдьаҕастарыт этэллэрин, сааһыран бараан ойдөөтөхпө, олус дириҥ не хоһоонноох эбит. Уон биэс саастаахпытыгар Петя Посельскайдыын оччолорго республика биллиилээх быыйыгар, билигин СССР физкультурнай үлэҕэ туйгуна Е. М. Феофанова атах ооньуутун секциятыгар тарта түүпүлэ тутуурдаах ааннай кэлбиппит бу баар курдук. Оттон ыла 30 сыл аҥа охсубут.

Мин остуол теннииһин, спорт бөҕөтө дьикти көрүүнүн, сайыннарыы бэлиитикэтигар тохтоҕуом. Остуол теннииһэ элбэх мөстөөн ылбат, үүгэ сыаналаах тэриллэ көрдөөбөт буолан кыһыннары-сайыннары, ордук Саха сиригэр эрдэҥ эрчиллэр ньыҥы биэрэриэн, мин саанаабар, бөҕөхэ ордуу табыгастаах. Советскай Союзка бу көрүүгэ бастакы күрэхтэһии 1951 с. Вильнюска буолбута. Бөҕөхэ остуол теннииһин бастаны секциятын оччолорго дэ, В. П. Захаров тренердээбитэ, Киниэхэ Александр Догордуроп күүс-көмө буолбута. Итиэ, түмүгэр бөҕөнү үөрэнээччилэрбит 1963—1972 сыллардаахха республикаҕа бастаабыттара. Дьэ ити нуордук, 50-с—60-с сс. оройуоммутугар остуол теннииһэ күүсү сайдыбыта, хас нэһилиэк ахсын секциилэр үлэлээбиттэрэ.

Ханнык баҕарар үлэҕэ, сол иһигэр спорка, энтузиаст улахан оруоллаҕын умнаробут табыллыбат. Бу үөрэх дьылыгар төрөөбүт оройуонуттан үлэлии республика остуол теннииһигэр чемпиона, салайар, тэрийэр талаанныах Никита Попов кэлбитэ, мин саанаабар, оройуон спортивнай олоҕор бөҕө түгэннэн буолуон, сол Никита Никитич бэрт кылгас кэмнэ эрийбит оҕолоро бу соторутааҕыта буолан аастыт комплекснай спартакиадаҕа оройуон күүстээх теннисистэрин кытта эгил-тэгил тардыспыттарын көрөн бэлэм эрэ сохтум, үөрдүм.

Сөрдүнан дьарыктаммытым отут сылыгар төбөлөох күрэхтэһиилэргэ, көрсүһүүлэргэ сылдьыбытым буолуой? Ол эрээри бу маны таҥастыыр хомбинат спортзалыгар ыытыллыбыт остуол теннииһигэр күрэхтэһии тэрээһинин курдукка үгүстүк түбэспэтэҕим. Маны дьиэуот, коммунальнай хаҺаайыстыба производственнай холбоҺугун профкомун председателэ Д. Д. Яковлев иниэтигэр ылан тэрийбит. Республика чемпионата Светлана Башарина уонна Никита Попов теннис спордун туһунан фотостендалара, сахалыы орнаменнардаах тупсаҕай илэкаттара, ойуулара дьону кэрэхсэттэ. Спортсмендар икки күн сылаас, миниэгэс астаах буфекка аһаатылар, остуол теннииһигэр республикаҕаҕы күрэхтэһиилэргэ үөнүллүбүт кинилэри көрдүлэр. Кыайыылаахтарга, призерларга Д. Д. Яковлев сыаналаах бириистэри үөрүүлээх быыыыга-маҥыыга туттарда. Бу үтүөкэн күрэхтэһииттэн бука барыы үөрүн-көтүн, толору дуоһуйуу ылан тарҕастыбыт.

Түмүктүр маннык этиилэхпин. Чурапчы орто оскуолатын базатыгар остуол теннииһигэр отделение аһан, онно Н. Н. Попову босхолоомут тренериэн үлэлэтиэх баара. Бу отделениеҕа оройуон барыы оскуолаларыттан талаанныах оҕолору түмүөххэ.

Д. ЭВЕРСТОВ,
учуутал, Саха ССР спордун маастара, РСФСР спордун ветерана.

МАТВЕЕВ Семен Харлампьевич

Бу дыл тохсунньу 9 күнүгэр 60 сааһыгар 1960 сылтан ССКП чилиэнэ, кырдьаҕас механизатор, хаҺаайыстыбанай салаҕаччы, «Бочуот Знака» орден кавалера Матвеев Семен Харлампьевич өлүө.

С. Х. Матвеев 1931 сыллаахха Одьулуун нэһилиэгэр колхоотаах кэргэнигэр төрөөбүтэ. Кыра оҕо сааһыттан тулаайах хаалан, Аҕа дойду сэриитин үоннаах сэриитин кэнниэҥи норуот хаҺаайыстыбатын чөлүгэр түҥэрии кыһалҕалаах сылларыгар Кэбээйиэнэ, Амма уҥуор үрэхтэриэн көһүүлэргэ сылдьан үлэ ыарахан оскуолатын аастыта.

60-с сыллартан тыа хаҺаайыстыбатын техникатын колхозтарга биэриитэн сибээстээх механизатор идэтин ылбыта, сыыһа тракторист, шофер, сварщик, токарь, слесарь идэлэрин баһылаабыта.

Итиннэ тэҥэ кини хаҺаайыстыбаны салайыыга дьоҕурдааҕын көрдөрбүтэ. 1970—1974 сс. Ленин аатынан колхоз Одьулуунааҕы учаастагын техникаҕа механигынан, 1974—1976 сс. Карл Маркс аатынан бөдөҥ колхоз кини оромуоннуур мастарыскыайын сэбиэдиссэйиэнэ, 1976—1980 сс. Карл Маркс аатынан совхоз Одьулуунааҕы отделениетын управляющайынан, 1980—1987 сс. кини оромуоннуур мастарыскыайын сэбиэдиссэйиэнэ үлэлээбитэ. Кини салайбыт сылларыгар учаастак, отделение оройуонтан бастыгар кэккэлэриэгэр тахсыбыттара, бурдуҥ үүнэриҥэ, үүтү государствоҕа туттарыыга үрдүк көрсүбүттэрэ ылыллыбыттара.

С. Х. Матвеев активнай общественник, сүбэһит, доҕор уонна үтүө табаарыс этэ. Кини 7 ыҥырыыга сельсовет, 2 ыҥырыыга оройуон Советын депутаттарын, 1975—1985 сс. ССКП райкомун уонна бюротун чилиэннэрин быһыытынан норуот, партия итэҕэллэрин чиистээхтик толорбута.

Семен Харлампьевич үтүө суобастаах үлэтэ үрдүктүк сыаналаммыта. Кини «Бочуот Знака» ордениын, «Үлэҕэ килбэҥнин иһин» уонна «Үлэ ветерана» медалларынан уонна знактарынан наҕараадаламмыта.

Кырдьаҕас механизатор, хаҺаайыстыбаннай салаҕаччы, сэмэй киһи Семен Харлампьевич Матвеев туһунан сырдык ойдөбүл бөҕөнү сүрэхпитигэр мэлдьи тыыныаах буолуоҕа.

ТАҺААРЫСТАРА.

Билсиһии сулууспата

Олохторун аргыһын була иликтэр болбоотолоругар

Бөҕөнү оройуоммутугар олохторун аргыһын була иликтэр аҕыйаҕа суохтар. Онон иннинэ кэскилгиэн түгэннэхтэрин баҕарар буоллаххытына, редакцияҕа бэлиэт тускуттаан толору уонна хайдах иннинэ кытта билсиэххитин сөбүн туһунан суруйуҥ, онтуукытта тэҥэ почтовай переводунан 25 солк. ыыппыккыт туһунан квитанцияны холбуу. Сурункуут, аккытын ыйбакка туран, нуоҕаннаах эрэ бэчээттиэҕиҥ. Онтуукаларыттан эйиги аадырыстыын бөҕөнүгэр ыытыахтаах. Онуоха 2 солк. переводтуохтаах, тар эбэтэр суруктарыҥ иннигэр уган ыытыах, таахтар.

Оройуоннаҕы «Саҥа олох» хаһыат редакцията маҥан ылла «Билсиһии сулууспата» диэн рубриканы үлэлэтэр. Бүгүн бөҕөнү бастакы абонеммыт суруктун бэчээттиэбит.

001. Үрдүк уҥуохтаах, үөрэхтээх, ардыгы испэт, табахтаабат, иннинэ көскилиин саныыр, дьиэҕэ, уонна сыстаҕас, дьоҕуун туһугар маллаҕын кыһанар эр киһилиин билсиэхпин баҕарабын.

1961 с. төрөөбүт, сырдык хааннаахтыт, үрдүгүм 150, бороспуойбун, элэкчэйбин, кэргэнним, оҕом суох, үөрэҕим үрдүк, иҥэлээхпин, сэмэй ыраларабын.

Сирэй көрсөн эбэтэр телефонунан кэпсэтиэхпэ сөп.

Бырааһыыньык биэчэрдэрин туһунан икки сурук

Үөрүүнү бэлэхтээтэ

Хоттоҕордо Саҥа дьыл үөрүү-көтүү көтөлөлөрүн каллэ. Саҥардыллан оҥоһуллубут кулуупка киэҥнэ сэттэ ангартан сарсыарда бизнэс диэри ырыа-тойук, ойуокай, уҥкүү-битии уҥараабакка ньиргийдэ. Биэчэри үлэ ветерана Н. П. Тарасов тойбуттан аста. Тутуу инженерэ Архип Иванов, механизатор Семен Григорьев, участковай баалыыра, үлэлиитэ Галина Родионова ырыалара дьоҥ истиҥ биирдэбилин ааллылар. Киинэт Марфа Иванова чабырдахтаан субурутта.

Маскарадтар киириилэрэ биир туспа үөрүүнү аҕалла. Бастаны киэстэҕэ «Чычаас», иккискэ «Партизанскай», үһүскэ «Сардаана» эмоциялар таҕыстылар.

Бырааһыыньык гаалы лотерея оонньуута улахан эмтэриэн тарта. Барыта 112 сүүйүү оонньоонно. Оннооттон бурдуҥна, эттан сүгэйэ тиийэ баар. Үөрэнээччи Илья Толстоуховы уонна рабочай Юрий Федоровы хара саҥыы тиэнитин сүүйдүлэр.

Саҥа дьыллааҕы үөрүүнү-көтүүнү тэрийбит СССР культуратын туйгунтар А. Д. Аммосова уонна алта-сэттэ сылаастыта сиэрилиппэккэ хаалларыллыбыт кулуубу Саҥа дьылы көрсө үлэҕэ киллэрбит отделение управляющайыгар П. А. Ивановна дьон-сэргэ махтанан, үөрэн-көтөн, астыынан аралдьыйа тарҕастылар.

Т. СОКОЛЬНИКОВ.

Төлөбүргэ эппиэттээбэт

Саҥа дьыл — дьикти бырааһыыньык. Бу кинэҥ бэл саанаҕа ылларан да сылдьар кини сэргэхсийэр, бүтэйдии дьикти кэйиитэ куустарар, туох эрэ биллибэт кэрэҕэ эрэнар, долгуйар. Оттон саҥыра барыыларга бу бырааһыыньык биир туспа уратылаах. Культура дьэтигэр сылга биирдэ түмсэн, дуоһуйа астына сыыньаҕар көрүлүүр-нарылыыр киэҥэлэриэн буолар.

Быйыл эмиэ кэрэхсиллаах сыыньаланы күүлэйдэтпит. Бүөрэмньи саанаабытын бүөбэйдии, оройуоннааҕы культурабыт дьэтигэр Саҥа дьыла көрсөр киэҥэ тоҕоолоох үөрүүнэн тиийдибит этэй? Онтукабыт баара, хомолтону куустарда. Бөҕө кэрэхсиир оонньуулара, коро-кара тэриллибэтэ. Аҥардас запиҺынан үгүччүүлүү сатаатыбыт.

Тохсунньу 3 күнүгэр «Үчүгэй настроение» кулуун тэрийбит биэчэриигэр тиэйаммит да, саанаабыт өрө көтөҕүллүбэтэ. Бу киэҥэни интернат-оскуола коллектива тэрийбит оонньуута эрэ киэргэтта.

Саҥа дьылбыт, дьэ, итинник саҥыы-күрүс аста. Биэчэрдэр сценарийдара оҥоһуллубатах, тарыттан дуу эбэтэр сиҥэ суох сөдүүлүбүт тарыттан дуу? Билиэт сыаната ыарабыт да, тэрэйин таҥыма туспут. Онон иннинэ үрдүк төлөбүрдэригэр эппиэт, тиир кэрэхсэбилдээх биэчэрдэри культура үлэһиттэриттэн эрэйиэххэ сөп дуо?

СИВЦЕВТЭР, ПОПОВТАР.

ЭҺЭРДЭЛИИБИТ!

Толоон учаастаҕар олорор, үлэлиир күнду таабытын Үлэ Кыһыл Знамята орденнаах ветеран маннык-сыт СЛЕПЦОВ Василий Филиппович 55 сааһын туоларыгар итинник, истиҥник эҺэрдэлиибит. Барыбыт иннигэр истиҥ кыһаммыҥ иҥин ис сүрэхтэн тахсар сылаас тылларыгар, дуоһаттан кутуллар иэйиилээх махталыгар нөрүөн нөргүйэбит. Дьоллоох-соргулаах, кырдьары билбэт үйүн сылдьар баҕарабыт.

Эдьиийим Кэтин, балтыларыҥ Катя, Анна, Дуня, сиэниҥ Алеша, күтүөттэриҥ Бүөккэ, Гоша, Рома.

x x x

Күнду иҥэбитин, эҺэбитин МАКАРОВА Розалия Егоровнаны 60 сааһын туолбут юбилейыгар итинник, истиҥник эҺэрдэлиибит. Баҕарабыт үтүө дорообуйаны, уйун, дьоллоох олоҕу.

Кырдьаҕастар, уолаттарыҥ, кайыыттарыҥ, сиэниэриҥ.

Райпотребсоюзка электрик уонна маҕаһыынга үлэлиир рабочайдар наадалар.

Баҕалаахтар үлэ чаһын бириэмэтигэр райпотребсоюз хонтуоратыгар кэлэн кэпсэтиҥ. Телефонунан ыйыталаһыаххытын эмиэ сөп: № 21-565.

Райпотребсоюз бырабылыанньата.

Таптыыр кэргэним, аҕабыт, эҺэбит, убайым

МАТВЕЕВ Семен Харлампьевич

эмискэ ыалдьан өлбүтүн бокуонньук билэр дьоҥуттар, табаарыстарыгар, дириҥник курдуйан туран, иннитиилэрбит.

Кэргэнэ, оҕолоро, күтүөттэрэ, кайыыттарэ, сиэниэрэ, балта.

Россия Коммунистарын райкома, райсовет президиума «Бочуот Знака» орден уонна медаллар кавалердара, оройуон кырдьаҕас механизатора, 1960 сыллаахтан ССКП чилиэнэ

МАТВЕЕВ Семен Харлампьевич

өлбүтүнэн бокуонньук кэргэттэриигэр, чугас дьоҥуттар дириҥ кутурҕаннарын биллэрэллэр.

Чурапчытааҕы киносеть дирекцията, профкома киносеть ыыбаабынай бухгалтерыгар Оконешникова Дария Семеновнаҕа кини тапталлаах аҕата үлэ ветерана, «Бочуот Знака» орден кавалера

МАТВЕЕВ Семен Харлампьевич

эмискэ ыалдьан өлбүтүнэн дириҥ кутурҕаннарын тиэрдэллэр.

Карл Маркс аатынан совхоз дирекцията, парткома, профкома колхознай-совхознай тутуу ветерана, кырдьаҕас коммунист, «Бочуот Знака» орден кавалера

МАТВЕЕВ Семен Харлампьевич

эмискэ ыалдьан өлбүтүнэн бокуонньук кэргэттэр, оҕолоругар, сиэниэриигэр дириҥ кутурҕаннарын тиэрдэллэр.

Одьулуунааҕы 13 №-дээх СПТУ администрацията, партийнай, профсоюзнай уонна комсомольскай тэриллэрэ училище бастакы выпускника, үлэ ветерана

МАТВЕЕВ Семен Харлампьевич

өлбүтүнэн чугас дьоҥуттар дириҥ кутурҕаннарын тиэрдэллэр.

«Мугудай», «Бахсы» совхоздар дирекциялара, партиоммара колхознай-совхознай тутуу ветерана, «Бочуот Знака» орден кавалера

МАТВЕЕВ Семен Харлампьевич

маҥаан ыарыыттан өлбүтүнэн кини кэргэттэр, оҕолоругар, сиэниэриигэр, аймахтарыгар дириҥ кутурҕаннарын тиэрдэллэр.

Редактор П. Н. ПОПОВ.

НАШ АДРЕС: 678700, с. Чурапча, ул. Карла Маркса, 26 «а». ТЕЛЕФОНЫ: редактор—21-332, отделы—21-265, общий—21-505.

Учредитель газеты «Саҥа олох» — Чурапчинский районный Совет народных депутатов.
Газета издается на якутском языке, выходит по вторникам, четвергам и субботам.
Индекс газеты 54967. Объем—1 усл. печ. лист. Тираж— 4130.

ЗАКАЗ № 6. Чурапчинская районная типография Госкомпечати Якутской-Саха ССР, с. Чурапча, ул. Карла Маркса, 26 «а».